

DIŞ GÖÇLER VE «ALAMANCI AİLE» (*)

Prof. Dr. İbrahim YASA

İkinci Dünya Savaşından sonra, özellikle 1950'lerden bu yana tarım ve işleyim kesimlerine çağdaş teknolojinin girmesi, karayollarının, ulaşım-iletişim araçlarının gelişmesi, halkın sağlık koşullarında görülen iyileşme, nüfus patlaması vb. nedenlerle kendine yeterli aile üretimini aşan, piyasa ve pazara dönük üretim eylemleri oluşmuş ve yeni olanaklar arayan kırsal kökenli ailelerin devingenliği büyük ölçüde genişlemiştir. Böylelikle artık kalan iş gücü kentlere, işleyim özeklerine doğru akmaya başlamıştır. Önce küçük ölçüde, ülke içinde görülen göç dalgaları 1960'lardan başlayarak dış ülkelere, Batı Avrupa'ya, başka anakaralara, Avustralya'ya sçramıştır.

Dış göçleri iç göçlerden ayıran başlıca özelliklerden biri, büyük çoğunlukla düzensizlik, rastgelelik içinde yer almamış olması, Türkiye ile göç çeken ülkeler arasında ikili anlaşmalara bağlı ve kamu örgütlerinin denetimi altında olmalarıdır. Bu olayın çok önemli ayrı bir yönü, dinleri ve ekinleri birbirinden tümüyle ayrı ülke işçilerini biraraya getirmesidir. Batı Avrupa'ya olan göçler son zamanlarda Libya, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi ülkelere yapılan göçlerden bu bakımdan ayrılmaktadır ve bu yönü ile ayrı bir araştırma konusu olmaya değer niteliktedir.

(*) Bu inceleme, «Alamanca Ailesi» olarak nitelendirdiğimiz yeni bir toplumsal kurumu çok daha somut ve kısa bir biçimde betimlemeye çalışmaktadır. İncelemenin ana kaynağı bir takım genel gözlemlere ve özellikle yakında yayımlanacak Orta Anadolu'dan Batı'ya Göç ve Toplumsal Değişme adlı araştırmanın verilerine dayanmaktadır.

İç göçler gibi dış göçler de birbirlerine bağlantılı ve karmaşık etkileri ile ülkemizin toplumsal-ekonomik yapısına ayrı boyutta bir devingenlik getirmiştir. Bu devingenliğin yanıkları bütün ülke ve özellikle kırsal yörelere yayılmış ve önemli bir sorun olarak güncelliğini koruya gelmiştir.

Olguyla İlgili Genel Gözlemler

Dış göçler kırsal yörelerde tarıma dayalı küçük bir işleminin, çeşitli girişimcilik anlamlarının ve ortaklıklarının gelişmesinde etkili olmuş, dolayısı ile kimi yörelerin bir ölçüde kentleşme ve çağdaşlaşmasına yol açmıştır. Son yıllarda yapılan birkaç görgül araştırma bu yargımızı destekler niteliktedir. (1)

Dış göçlerin tinsel alandaki etkilerini aile üyelerinin geleneksel davranış kalıpları ve görevlerindeki değişme ve geçişmelerde, işçi kadınların saygınlığının artmasında ve ailecek alman önemli kararlara katılmalarında, erkek kadın tüm işçilerin bir takım yeni alışkanlıklar, değer ve olayları yorumlamalarında kazanmış oldukları yeni bilinç ve algılamalarında izleyebiliriz.

İşçilerin dış ülkelerde iken çalıştıkları çeşitli çevreler, yurda dönüşlerinde eski ortamlarına yapmak zorunda kaldıkları yeni uyum, kimi durumlarda uyumsuzluklar ve bunların yeni baştan tanımlanmasını, değerlendirme ve örgütlenmesini gerekli kılmıştır. Uyum dönemleri bireylerin, ailelerin, yurt dışına çıkmayanların aşama aşama yeni baştan gözden geçirilmesine, dolayısıyla yeniden bir tür toplumlaşma veya toplumsallaşmasına, kırsal topluluklarda tinsel-toplumsal tedirginlik ve bunalımlara yol açmıştır. Fakat günlük yaşamdaki bu gibi uyumsuzluklar kırsal yörelerin aile yapısında henüz önemli sayılabilecek çözülme ve çöküntülere neden olmamıştır.

Dış göçlerle kimi kırsal yörelerin eski toplumsal-ekonomik ayrılaşma düzeni önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır.

(1) Sami Güven, **Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortaklıkları**, TODAİE-Ankara, 1978; Nermin Abadan Unat ve ötekileri, **Göç ve Gelişme**, Ankara Üniversitesi SBF, İskân ve Şehircilik Enstitüsü, Ankara, 1976.

Böylece, dışarıya çok sayıda göç veren köy ve kasabaların eski toplumsal-ekonomik katlaşma düzeni değişmiş, katlaşmanın alt basamaklardaki kimi kişi ve ailelerin üst basamaklara tırmanması, tersine üst düzeylerde bulunan kimi eski ailelerin de daha alt basamaklara düşmesi gibi çok önemli bir olgu ile karşılaşmıştır. Bu çarpıcı olgu kırsal yörelere yeni bir devingenlik getirmiştir. Kırsal halkın «Alamancılar» ve «Alamancı Olmayanlar» diye ikiye ayrılması bu devingenliğin doğal sonucu olmuş ve «Alamancı Aile» olarak nitelendirildiğimiz yeni bir aile kurumu ortaya çıkmıştır.

«Alamancı Aile»

«Alamancı Aile» yurda kesin dönüşü yapmış veya yapmamış olan, bir süre yabancı bir Avrupa ülkesinde çalışan işçilerin oluşturduğu bir aile türüdür. Bu tür köy, kasaba, kent ve kentin gecekondü ailelerine göre, yatay ve düşey devingenliği yüksek bir kurumdur.

«Alamancı Aile» yörelere, oluşumunun dönemlerine göre ayrılıklar göstermekle birlikte, daha çok kırsal nitelikleri ağır basan bir kurumdur. Kimi durumlarda bu kurum geniş ailelerin parçalanması ile ortaya çıkmış gibi görünürse de, tüm «Alamancı Aile»lerde toplumsal-tinsel anlamda parçalanma veya çekirdekleşme çok yaygın bir kural değildir. Ancak, parçalanma olgusu Serim Timur'un gösterdiği üzere Türkiye'deki tüm aileler için söz konusudur. (2)

«Alamancı Aile» herşeyden önce bir yaşam anlayışım ve biçimini sürdürmek istemekte ve bunun için de özdeksel-tinsel değerlerle donatılmış bulunmaktadır. Yetişkin aile üyeleri genellikle bireycil bir kişilik kazanır olmuşlardır.

Dış ülkelerde gerçekleştirilen akçasal olanaklar ve bununla elde edilen özdeksel değerler «Alamancı Aile»nin iş alanını genişletmiş, eski uğraşını büyük ölçüde değiştirmiştir. Örneğin, «Alamancı Aile» geleneksel aileler gibi çocuğunu artık kamu görevlisi olarak görmek eğiliminde değildir. Yeni bir takım uğraşlar yolu ile çocuklarını toplumsal ekono-

(2) Serim Timur, Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversitesi yayını, No: 15, Ankara, 1972.

mik katlaşma düzeninin daha yüksek düzeylerinde görmek özlemi içindedir.

«Alamancı Aile» üyelerini öteki kırsal aile üyelerinden ayırdeden daha başka bir takım davranışlar, alışkanlıklar da vardır ve yaşamı bu davranışları yansıtmaktadır.

Giyim-kuşamı, temizlik alışkanlıkları, yeni barınakları, bunların içindeki donatım araçları, yeyintilerdeki kimi değişiklikler bu alanda göze çarpan somut göstergelerdir.

«Alamancı Aile» üyelerinin giyim - kuşamı erkek - kadın oluşlarma göre değişmekle birlikte giysilerdeki genel görünüm kadınlar için daha çok karma niteliktedir. Giysilerde yeğlenen kırmızı ve öteki çarpıcı renklerdir. Kadımlara göre, erkek giysilerinde büyük bir benzerlik, tıpkı tıpkılık var gibidir. Beğenilen ve yeğlenen genellikle takım giysilerdir. Giyim kuşam «Alamancı Aile»nin belirli özelliklerinden biridir. Ayrıca, bu ailede genç kadın ve kızların giysileri büyük ölçüde çağdaşlaşmaya yönelmiştir denilebilir. Genç kızlar çeşitli dış ve iç çağdaş giysileri benimsemiş görünmekte, süslenme nesnelere olarak bir yandan bilezik, beşibirlik gibi geleneksel takıları takmakta, bir ölçüde batı kökenli süs ve boyanma gereçleri kullanmaktadır.

«Alamancı Aile» eskiden evlerde yapılan yeyintilerinin büyük bir bölümünü dışardan satın almaktadır. Ayrıca, yurt dışında alışılan ve burada sağlanamayan kimi besinlerin özlemini duymaktadır. Bu davranışı onu tüketici duruma getirmiştir.

«Alamancı Aile»nin en çok göze çarpan özelliği içinde yaşadığı yeni konuttur. Bu konut bir tasarıya göre yapılmış, geniş alan kaplayan bir toprak üzerine oturtulmuş, sınırları taş duvarlarla çevrilmiş ve ağaçlandırılmıştır. Yeni barınağın dam, kümes, ambar, odunluk, samanlık gibi eklentileri insan barınağından uzaklaştırılmıştır. «Alamancı Aile»nin evi «Alamancı zevkine» göre döşenmiştir. Donatım araçları arasında sandalyeler, koltuklar, masalar, halı, kilimler, radyo, tv'lerin vb. hepsi yepyenidir. Bu evlerde hasır ve benzeri donatım araçları yok olmuş, tarihe karışmıştır. «Alamancı Aile»nin mutfağında buzdolabı, kimilerinde çamaşır makinesi, bütangazı tüpleri, düdüklü tencere, çatal-bıçak ve öteki sofraya takımları olağan araçlar arasındadır.

Bütün «Alamancı Aile»lerin donatım nesnelere, mutfak ve benzerlerinde kullanılan araçların birbirinin benzeri gibidir. Araçlarda gözü çeken bolluk, birbiri üzerine yığılımlık, sıkışıklıktır. Bu düzensizlik içinde «Alamancı Aile»nin kendine özgü bir düzeni olduğunda kuşku yoktur.

«Alamancı Aile»nin artan gelirini tüketici ve gösterişçi nesnelere harcadığı üzerinde sık sık durulmuştur. Bu yargı bir kerteye dek doğrudur. Çünkü, gösterişçi tüketim, ülkemizde köylü veya kentli bütün aileler için söz konusudur. Olanaklar elverişli bulunduğu zaman az gelişmiş ülkelerin bütünü için de yaygındır. Fakat bu demek değildir ki, gösterişçi tüketim az gelişmişliğin nedenidir.

«Alamancı aile»nin dış ülkelerde kaldığı ilk yıllarda kazancının oldukça önemli bir bölümünü gösterişçi nesnelere ve armağanlara yatırdığı bir gerçektir. Ancak ilk yıllarında aileler için saygınlık göstergesi olan bu giderler bir süre sonra «doyum aşamasına» erişmekte, giderek daha ussal yatırımlara, çeşitli girişimlere yöneltilmektedir. Bu yöneliş kırsal yörelere yeni bir Alamancı tutum ve anlayış getirmiştir.

«Alamancı aile»nin eski iş çeşidinin değişmesi, tarımın savsaması, işlerin başka iş-güç kollarına kaydırılması, kadına az çok erinçlik ve özgürlük kazandırmıştır. Erkeğin aile içindeki katı ve sert tutumu da bir ölçüde gevşemiştir. Ancak bu değişme eğilimi, «Alamancı aile»nin kırsal özelliklerini tümüyle yitirmiş olduğu biçiminde anlaşılmalıdır.

«Alamancı aile» özdeksel-tinsel davranış, tutum ve değerleri bakımından durmadan değişmekle birlikte yine de «mozayik» bir nitelik taşımaktadır. Üyelerin dış ülkelerde kazandığı değerlerin eskiler ile bütünleşerek yeni bir biçime ve kalıba ulaştığı kesinlikle ileri sürülemez. Burada gözü çeken başka bir olgu özdeksel-tinsel bir takım öğeler arasındaki uyumsuzluk, atbaşı gidememekten doğan boşluk veya ekinsel gecikmedir. Bu olay aileler ve üyeleri arasında bir takım erinçsizliklere yol açmaktadır. Zaman süresi içinde gecekondü ailesi gibi «Alamancı aile» de yeni uyum ve koşulların etkilerine uğramaktadır ve bu nedenle bugünkü görünüşü ile gecekondü ailesi gibi geçici bir nitelik taşımaktadır.

«Alamancı Aile»nin Geleceđi

Ülkede büyük çapta işçi dönüşlerinin yer almasından sonraki sürede «Alamancı aile» bu oluşum dönemini bütünleyerek yeni bir dönüşüm aşamasına ulaşınca ortaya çıkacak sorunlardan biri, «Alamancı Aile»nin geleceğidir.

Bu aile yoksunlaşarak tarım işçileriyle mi birleşecek, yeni bir kırsal orta katı mı oluşturacak, işleyim işçi ailesine dönüşerek ülkenin büyük işçi örgütlerinde mi yerini alacak? Yoksa aileler kendi aralarında birleşerek kurdukları girişimlerin hem işçisi ve hem iyisi mi olacaktır? Kasaba ve kentlerde küçük tecimci, esnaf, girişimci ve zanaatçılarla özdeşerek bu küme içinde mi eriyecek, bunlardan hiçbiri ile kaynaşmayarak ülkenin çok çabuklukla gelişen geniş boyutlu değişme ortamı içinde yok mu olacaktır?

Bu soruların yanıtlarını bugün vermeye çalışmaktansa, olayların akışına bırakmak daha doğru olur düşüncesindeyiz.